

נושאים בעלון

ברכת "שהחיינו"
על הולדת הבת.

בת תחילה סימן
לבנים.

עשיית קידוש

זמן עשיית

מתוך סדרת הספרים "כל המועדים"

כל המועדים

"אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו" [טבת תשפ"א]

הלכות והליכות בענין הולדת בת לרגל "הולדת בתינו שתחי"

הטעם שבלידת בן מברכים "שהחיינו" ובלידת בת אין מברכים שהחיינו

לפי שבלידת בן זכר יש לאב ולאם תועלת חדא דהוה ליה (עיין יבמות סה, ב) חוטרא לידה ומרא לקבורה [מקל לתמיכה ואת חפירה לקבורה, דהיינו בן שישמש אותם לעת זקנה ויתעסק בקבורה], ועוד שיש לאב ולאם תועלת בו מפני שהוא יורש אותם (ש"ת הרשב"א ח"ד ס' עז). וברכת "הטוב והמטיב" שייכת רק על הולדת בן לפי שבבת לא שייך הטעם שהוה חוטרא לידה לפי שלאחר שנישאת והיא ברשות בעלה אינה יכולה כל כך לעזור להוריה מה שאין כן בבן, וכן טעמו השני שייך רק בבן ולא בבת שאינה יורשת.

הטעם שאין מברכים ברכת "הטוב והמטיב"

(עיין ברכות נט, ב ילדה זכר מברך הטוב והיטיב משמע בזכר ולא בנקבה).

לפי שהאשה אינה מצווה בפריה ורביה ולעולם טוב לה בזכר, ובלידת בת אין זה טובה אלא לעצמו וברכת הטוב והמטיב נתקנה רק שיש לפחות שנים שנהנים (שעה"צ רכג, ג), **טעם אחר:** משום שאין בשמועה שמחה שלמה כי בנים עדיפי (ערוה"ש רכג, א).

ברכת האב והאם: יש אומרים כשהאם רואה את בתה בפעם הראשונה מברכת ברכת "שהחיינו" (ספר הליכות ביתה סימן יג אות לט משמו של הגרש"א, ש"ת ציץ אליעזר ח"ג סימן כ). **ויש אומרים:** שרק האב מברך ואין האם מברכת. **מנהג בני ספרד** שלא מברכים ברכת "שהחיינו" על הולדת הבת (חזו"ע ברכות עמוד צ).

הטעם שיש מקילים בברכות אלו

כתב הרמ"א (רכג, א) כיון שהיא אינה חובה אלא רשות וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ז) ברכת שהחיינו שהיא רשות, ואינה מוזכרת בפוסקים (עיין מג"א ג) [אך ברכת הטוב והמטיב שמבואר בגמרא ובשו"ע אסור לבטלו].

לידת בת - "בת תחילה סימן לבנים" (בב"ב קמא, א)

הטעם: דמרבא לאחאה, ביאור שמגדלת את אחים שלה שיבואו אחריה (גמרא שם רבינו גרשון ב"ב קמא א).

הטעם שמגדלת את אחיה: לפי שרוב בנים דומים לאחי האם לכן הבת מתאמצת ודואגת לגדלם באופן הטוב כדי שהבנים שלה יגדלו ויצליחו כמותם (דברי חכמים וחידות ד"ה אמר הובא בחידושי הגאונים על עיין יעקב).

טעם אחר: משום שלא שלטא בה עינא בישא [עין הרע] הואיל דאית לה בת מעיקרא לא לימרו איניש כמה בנין אתילידו ליה להאי [ביאור כיון שיש לו בת תחילה לא ישאלו אנשים כמה בנים יש לו לאדם ותשלוט בו עין הרע] (גמרא שם רבינו גרשון ב"ב קמא א).

ביאור המהרש"א: הכוונה לענין בכורה דהיינו כשנולדה בת תחילה לא יהיה בכור האחים נוטל פי שנים ואם כן יתרבה חלק האחים, אבל כשיש בן תחילה הוא ממעט חלק שאר כל האחים ומתקנאים בו (מהרש"א שם).

טעם אחר: בת תחילה סימן לבנים דהיינו שיבואו אחריה בנים זכרים (עיין יהודיע בב"ב שם).

"ארבעים יום קודם יצירת הוולד מברייים בשמים בת פלוני לפלוני"

(סוטה ג, א) הרי שכבר ארבעים יום קודם יודעים אם זה בן או בת.

ברכת שהחיינו בהולדת בת

מקור לברכת שהחיינו מדברי המשנ"ב [ברכה זו לא מוזכרת לא בגמרא ולא בשו"ע] שכתב וז"ל "מ"מ נראה לי פשוט דבפעם הראשונה שרואה אותה [בתו שנולדה] מברך ברכת שהחיינו דמי גרע מהרואה את חבריו לאחר שלושים יום ושמה בראיתו דמברך שהחיינו" (משנ"ב רכג ס"ק ב, וז"כ בקצוה"ש סימן סו, וכן בשו"ת אגור"מ אר"ח סימן מג אות ה, וכן מובא באורחות רבינו שכן הם נוהגים, שו"ת שבט הלוי ח"ח תשובה לה).

ויש שלא נהגו לברך ברכת שהחיינו בלידת הבת (ערוה"ש רכג, א, הגרש"א ה"ש תפילה פרק כג, י, וז"כ בספר שיעורים מרן הגרש"א ברכות נט, ב, ש"ת משנה הלכות תניינא ח"א סימן קפא), **ויש אומרים:** שאין מברך אלא א"כ היה תאב מאוד לבת (תשובות והנהגות ח"ב ס' קלב), **והטעם:** לפי שאין שמחה כל כך (ערוה"ש שם).

טעם אחר: לפי שאינו מוזכר בפוסקים וכן מוכח קצת בשו"ע (רכג, א) מדכתב "ילדה אשתו זכר" (ברכת השיר והשבח פרק יא א).

טעם אחר: משום שלא דומה לרואה את חבריו לאחר ל' יום ושמה בו שמברך, דדוקא התם שהרואה מכירו ומתוך כך שמח בראייתו תיקנו לברך ברכת שהחיינו משא"כ בלידת הבת הרי רוב בני אדם הרואים את תינוק בן יומו או גם כמה ימים אחרי הלידה עדיין אין מכירים אותו ובקל אפשר להחליפו בתינוק אחר ולא יבחינו כלל ואם כן עיקר השמחה היא רק בזה שאומרים להם שהיא ביתם ומנלן ששייך ברכה גם על ראייה ראשונה כזו וכמו שלא מברכים על אדם שלא ראה מעולם אף שהוא שמח בו בראיתו (כמבואר בשו"ע רכה ב) וכל שכן בזה שעיקר שמחתו היא על עצם הלידה (הגרש"א הליכות שלמה פרק כג, י, וכן כתב בספר שיעורים מרן הגרש"א מסכת ברכות נט, ב, וכן פסק בשו"ת משנה הלכות תניינא ח"א סימן קפא).

והוסיף בשו"ת משנה הלכות (שם) ואף שיש לו שמחה על הולדת נקבה מ"מ אין שמחתו קובעת אלא חז"ל הם הקובעים והם לא תיקנו ברכת שהחיינו על לידת הבת (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב קלב, שו"ת רבבות אפרים ח"א קנט יח).

לצאת ידי כל השיטות

כיוון שחוששים לספק ברכות, לכן לא יברך שהחיינו על הולדת הבת, ועל כל פנים מן הראוי שילבש בגד חדש או שיאכל פרי חדש ויברך שהחיינו ויכון גם על הולדת הבת (חזו"ע ברכות עמוד צ).

זמן הברכה

לכתחילה יברך כל זמן שעוסק בראייתו הראשונה (עיין משנ"ב רכג ס"ק ב שכתב בפעם הראשונה) ובדיעבד יכול לברך כל זמן שעדיין תוקף השמחה בלבו (עיין הליכות שלמה תפילה כג שכתב לענין ימים ונהרות שיכול לברך עליהם כל זמן שהתפעלות מהם נמשכת). **ויש אומרים:** שאם לא בירך מיד מברך כל שלושים יום כשנהנה ושמח בראייתה (שו"ע הרב פסקי סידור סדר ברכת הנהנין פרק יב סעיף יב).

בת עדיפא מבן

בגמרא (ב"ב קמא, א) מובא שבת עדיפא מבן, "אמר רב חסדא ולדידי בנתן עדיפא לי מבני".

ביאור התוס' כיון שבנותיו היו גדולות והיו נשואות לגדולי הדור אבל בניו הקטנים לא ידע אם יצליחו (תוס' שם ד"ה ולדידי).

ביאור אחר: בנותיו עדיפות לו כיון שחתניו היו תלמידיו, ותלמידים חשובים כבנים (יעב"ץ).

ביאור אחר: שבן אם לא נולד בחכמה ובתבונה מה יכול האב לעשות בו, אבל בת יוכל להשיאה לתלמיד חכם (דבר שאול פרשת וישלח).

טעם אחר: לפי שנשים החכמות כאשר יתבוננו על הבריות שבעולם ימצאו שרבות נשים גידלו את ילדיהם, ועל פי רוב בנותיהם יצאו טובות יותר מהבנים, וגם חתניהם הם ישרים, ובני בנותיהם צדיקים, ולכן צריך האדם ליתן הודאה בפיו לבורא עולם וישמח בחלקו היות וכל איש ואיש לא ידע מה ילד יום (בא"ח בספרו חוקי הנשים פרק שישי).

ויש שהוסיפו שאילו בני עליה מועטים הם, מה שאין כן בנות לא צריך ללמדם תורה כי אם מלאכת הנשים ומידות טובות (פלא יועץ ערך בנות, עיין ספר שנות אליהו לגר"א מוילנא).

נוסח הברכה ללידת בת

החזו"א היה מברך למי שנולדה לו בת "שיגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים" [במקום לבעל תורה כנהוג, ברך לתורה] ואמר שבזמנינו מברכים כן גם ללידת בת, משום שהיום צריכים ללמד גם לבת תורה משום שהדור פרוץ (אורחות רבינו ג מילה לב בשם החזו"א עיין שם).

קידוש לבת

יש לאב ולאם להודות להקב"ה על שזיכה אותם בנפש יקרה והיא הבת ולכן יש שנהגו לעשות סעודה [הנקרא קידוש] בהזמנת קרובים וידידים.

מקור לדבר מהגמרא בב"ב (צא, א) "דאמר רבה בר רב הונא אמר רב מאה ועשרים משתאות עשה בועז לבניו" וביאר רבינו גרשום (שם ד"ה מאה ועשרים) מאה ועשרים משתאות עשה בועז לבניו, שלושים לשלושים בניו ושלושים לשלושים בנותיו כשנולדו, וכששילח לבנותיו

חוצה עשה להם שלושים משתאות, וכשהכניס לחופה ל' הרי מאה ועשרים וכו' הרי בשעה שנולדו לו בנים ובנות עשה משתה.

מקור נוסף: מאורחות חיים (לר"א מלוניל ח"ב עמוד 14 ד"ה ונהגו) שכתב שאמרו חז"ל (מסכת שמחו אבל רבתי פרק ב הלכה ג) "שבוע הבן ושבוע הבת שבוע הבן קודם" הרי שיש גם שבוע הבת (וכן מובא בספר תורת האדם שער הסוף ענין ההוצאה לרמב"ן בשם המכילתא).

הטעם לעשיית הקידוש: לפרסם הדבר, וכעין שפירש בתרומת הדשן (חלק א שאלה רסח) שסעודת פדיון הבן לפרסם שנפדה, כן הקידוש לפרסם הדבר שנקראה שם בישראל, ולפי זה ראוי לסדר הקידוש בשבת ביום קריאת השם (תשובות והנהגות כרך א ס' תרט).

טעם אחר: סעודה זו היא בגדר הודאה להקב"ה, שזיכה אותנו לבת ישראל שהיא בריאה, ולזה מודה בסעודה או קידוש דווקא, ומודה לה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה שגדולים מעשיו, ולכן הסעודה יכול להיות גם אחר כך, רק ראוי לא לאחר משלשים יום (תשובות והנהגות שם).

טעם אחר: לטעמו של התרומת הדשן (ח"א רסט) לעשיית שלום זכר משום שעושים סעודה הודיה על שנושע ונמלט ממעי אמו (על פי תוס' בב"ק פ, א) הוא הדין בבת צריך לעשות סעודה זו לאחר שנולדה (על פי דגול מרבבה יור"ד קעח).

ויש הנוהגים לעשות קידוש רק בבת הראשונה בדרך שיחה (עמוד לג) מובא בשם הגר"ח ק שאצלם עשו קידוש רק בבת הראשונה ולא יותר, וגם זה לא כולם... בבת הראשונה או כשיש הפסק כמה שנים עושים קידוש ולא יותר ובכלל מי אמר שצריך לעשות קידוש.

ויש שלא נוהגים לעשות קידוש לבת סמך לדבר מהרשב"ם בפרשת ויצא על הפסוק (בראשית ל כא) "ותקרא את שמה דינה" וביאר רש"י (שם ד"ה דינה) למה נקרא שמה דינה, אבל בפסוק לא נאמר הטעם כמו בשאר השבטים וכתב הרשב"ם (שם כא ד"ה ותקח) "ולא נכתבה הודאה על לידת בת לדעת למה נקראת כן, שאין מודים על הבת כמו על בן (ספר בידוי היו עובדא).

מקום הקידוש

יש הנוהגים: לעשות בבית הכנסת, והטעם: בכדי שיבואו יותר אנשים (ויקרא שמו בישראל לוי אברהם פרק ו מקור שם ישראל שם יד), לפי שיש מעלה להודות לפני רבים כדכתיב (תהילים קז לב) "וירוממוהו בקהל עם" (עיין ברכות נד, ב).

יש הנוהגים: לעשות בבית, והטעם: בכדי לקדש את הבית בדברי תורה ובברכות, ונוהגים לעשות הקידוש במיני מזונות (ספר שמא גרים פרק יג ח).

זמן הקידוש

ליל שבת: אפשר לעשות הקידוש ביום או בלילה כמו סעודת שלום זכר שעושים בלילה, וכן בשאר ימות השבוע (הגר"ח ק בספר שלום בית המקדש יז).

המנהג הנפוץ לעשות את הקידוש בשבת קודש אחר התפילה, והטעם: לפי ששבת הוא זמן המסוגל יותר להודאה וקריבת השי"ת וגם קשה לאסוף את כולם בזמן אחר (הגר"מ ג הכל ידוך ע' צו מב, עיין שו"ת מנחת יצחק 13).

יש הנוהגים: לעשות הקידוש בשבת שנותנים שם לבת (טעמי המנהגים ח"ג מילה מספר המאור הגדול, שו"ת מנ"י ח"ד ס' קז), **סמך לדבר:** מדכתיב (במדבר טז ב) "קראי מועד" נקראים למועד כלומר לסעודה "אנשי שם" "כשקוראים השם" (שם).

קידוש בתוך שלושים יום

יש אומרים: שטוב שיעשה הקידוש תוך שלושים יום מהלידה, והטעם: משום שעד שלושים יום שייך ללידה מכל מקום אם עבר הזמן יכול לעשות אף לאחר שלושים יום (הכל יודך עמוד ק כ הערה מו).

שתי קידושים על בת אחת

מובא שאברך נכנס להגר"מ ש"ך זצ"ל ושאלו אם חייב הוא לעשות קידוש על הולדת ביתו שנולדה לו שנה אחר החתונה, והשיב לו בשאלה לו יצויר שהיית מחכה עשר שנים היית עושה קידוש, השיב לו האברך בוודאי אמר לו עכשיו אתה חייב לעשות שני קידושים, אחד על זה שלא סבלת עשר שנים והשני על הולדת בתך (הובא בספר ודרשת וחקרת אה"ע סימן כב ג כתיבת השם ריזל עמוד רנט).

עיקר הקידוש הוא הברכות

מעשה שאחד נכנס להגר"י קנייבסקי זצ"ל עם צרה בפיו שביתו אינה הולכת בדרך הישר שאלו האם עשיית קידוש כשהיא נולדה אמר לו לא נהגו כן במקומותינו, אמר לו נו זהו זה, כשעושים קידוש באים ומברכים שזיכה אביה לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים ועונים אמן ומתקיימים הברכות, אבל כשאין עושים קידוש אין מברכים ויש צרות רח"ל שאיננה גודלת לתורה ולחופה ולמעשים טובים (שם).

באמירה שאי עשית קידוש מפריעה למציאת היוזוג תגובות בנו הגר"ח ק שליט"א

מובא בשם הקהילות יעקב שמי שלא עושה לה קידוש בזמן לידה יכול להפריע לה למצוא את השידוך (עיין דרך שיחה עמוד לג). וכשנשאל על כך הגר"ח ק (שם) כתב מי המציא זאת וכי לא הייתי שומע זה בבית, מעולם לא אמר לעשות קידוש במשפחה.